

ZEG NIET TE SNEL: IK BEN GEEN ONMENS

THEATER

DE WELWILLENDEN
Coproductie Toneelhuis/
Toneelgroep Amsterdam,
10-19/5, Bourla, Antwerpen, daarna
op tournee, toneelhuis.be

Zijn we allemaal in staat tot geweld jegens de Ander? De hoofdvraag van theaterstuk *De welwillenden* is confronterend. Het antwoord ook.

KIM VAN DE PERRE

► Hans Kesting en Johan Van Assche tijdens een repetitie voor *De welwillenden*. © KURT VAN DER ELST

Mensenbroeders, laat me u vertellen hoe het allemaal is gebeurd. U zult zien dat het u ook aangaat.
Uit *De welwillenden*

Toen Jonathan Littell in 2006 zijn roman *De welwillenden* publiceerde, werd hij geprezen én vernieuwd, omdat hij het relaas van de jodenvernietiging in WO II vertelt vanuit het standpunt van de dader, SS-officier Max Aue. Maar vooral: omdat Aue ons voorhoudt dat we in bepaalde omstandigheden allemaal misdaden, zelfs een massamoord, kunnen begaan.

Toch is het net die controversiële these die regisseur Guy Cassiers triggerde om het boek nu tot een theaterstuk te bewerken. Ook Cassiers dwingt ons tot het stellen van een unheimlijke vraag aan onszelf: schuilt er een dader in elk van ons?

De meeste mensen zullen meteen

'nee!' roepen, zegt Cassiers. Verongelikt of kwaad reageren. Omdat het veel gemakkelijker is om mensen als pakweg SS-officieren, Hans Van Themsche of Kim De Gelder als monsters weg te zetten, die niets met ons gemeen hebben. "Maar de waarheid is dat de meeste mensen in het Derde Rijk gewone burgers waren, mensen zoals u en ik", zegt Cassiers. "Dat is net het gevaarlijke: dat het zo dichtbij komt."

Donkere kant

We onderschatten onze eigen impulsen, de donkere kant van onze menselijke aard, zegt criminoloog, jurist en socioloog Stephan Parmentier van de KU Leuven. Had je mensen in Rwanda vóór 1994 gevraagd of ze in staat waren om hun buur te vermoorden, dan hadden ze ook volmondig 'nee' geantwoord. "Toch hebben ruw geschat 500.000

'gewone' Rwandezes deelgenomen aan de moord op hun burens, familieleden soms. En niet door alleen passief aan de zijlijn toe te kijken."

Parmentier doet al jaren onderzoek naar genocides en de motieven erachter. "Als je me vraagt of iedereen in staat is om mensenrechten op een grove manier te schenden, zoals iemand folteren of iemand doen verdwijnen, dan zeg ik volmondig: ja."

Twee factoren spelen een grote rol: het individu en de situatie.

Welke genen heb je meegekregen? In welk milieu ben je opgegroeid? In welk maatschappelijk, politiek, economisch klimaat kom je terecht?

Studies leren alvast dat wie op jonge leeftijd al geconfronteerd wordt met gewelddadig gedrag, een hoger risico loopt om dat te imiteren. "Je kiest er toch zelf voor om in de fout te gaan?", hoort advocate Christine Mussche mensen vaak

ik krijg als ik met daders praat. De these 'al dan niet in de fout gaan, is een bewuste keuze', komt steeds meer onder druk te staan."

Veel mensen zullen het niet graag horen. Want als je zegt dat vrije wil niet bestaat geef je mensen toch bijna een vrijgeleide om misdaden te begaan? 'Ik kon er niet aan doen, meneer de rechter, ik heb geen vrije wil.' Klopt niet, zegt Mussche. "Het gaat erom het beslissingsproces beter te begrijpen. En dat is iets heel anders dan goedpraten, goedkeuren of een vrijgeleide geven. Nu zijn we gefocust op enkel straffen, verwijten en uitspuwen. Het voordeel van gedrag en bepaalde onbewuste factoren proberen te begrijpen is dat je meer preventief kunt werken, detecteren en in sommige gevallen mischansen zelfs voorkomen."

Hedendaagse dilemma's

Begrijpen en voorkomen: meteen ook twee redenen waarom Cassiers *De welwillenden* opvoert. Vanuit de historische context van WO II wil hij hedendaagse dilemma's en gedragspatronen bekijken en aankaarten. "Het is bijvoorbeeld gevaarlijk in een maatschappij te leven die niet meer voor dialoog vatbaar is, die bepaalde ethische codes overboord gooit. Dan ga je ook als individu makkelijker over de schreef, dan komt het 'monster' in de mens snel boven."

Want het is geen toeval dat hij dit theaterstuk vandaag brengt. "Kijk naar de mentaliteitsverandering die nu Europa in zijn greep houdt. Hoe we illegale bootvluchtelingen benaderen en behandelen."

Cassiers nocht Parmentier zegt dat we op een nieuwe genocide afstevenden. Wel zien beide heren verontrustende parallellen met het verleden waarvoor we vaakzaam moeten zijn. "Bij elke genocide in de geschiedenis kwamen bepaalde zaken terug", zegt Parmentier. "De Amerikaan Gregory Stanton heeft dat in een stappenmodel gegoten."

Het begint met jezelf af te zetten tegen een andere groep, omwille van etnische, religieuze of geografische verschillen. Taalgebruik speelt daarbij een grote, gevaarlijke rol. Wij tegen de Ander. Ook nu wordt er gesproken over een invasie van

vluchtelingen, alsof het om een ziekte gaat die onze democratie bedreigt, merkt Cassiers op.

"Hoe politici dingen verwoorden, versterkt de publieke opinie. In plaats van de dingen te rationaliseren, krijg je nu het idee dat die vluchtelingen hier niet thuishoren. De stelling 'Europa zit vol', die je nu vaak hoort, viel ook vlak voor WO II te beluisteren. Niemand wilde de Joden opnemen. Dat sterkte Hitler in zijn overtuiging om zijn plannen door te voeren."

Ook stappen als polarisering en ontmenselijking zien beide heren terugkomen. De Joden werden met een sprinkhanenplaag vergeleken, in Rwanda werden de Tutsi's door de Hutu's 'kakkerrakken' genoemd. In het heden worden ook bootvluchtelingen lang niet altijd als gelijken gezien. Een groep laat zich dan ook makkelijker ontmenselijken dan een individu. Het zoveelste beeld van een aangespoelde vluchteling raakt ons niet meer in die mate dat het zou moeten. De vluchtigheid waarmee de vluchtelingencrisis besproken wordt, ook in de media, zorgt er mee voor dat we niet die noodzakelijke empathie voelen, zegt Cassier.

"En dan krijg je een potentieel gevaarlijke cocktail. Waarom lees ik zo weinig over de 800 aanslagen op asielcentra die al gepleegd zijn?"

Met zijn theaterstuk wil Cassiers het thema vanuit een ander perspectief belichten, tijd tot nadenken verschaffen. En elke toeschouwer op zijn verantwoordelijkheid wijzen.

Wat betekent één individu? Ook het hoofdpersonage in *De welwillenden* schermt met het feit dat hij slechts één radertje is in het geheel.

"Maar zo kun je de verantwoordelijkheid eenvoudig afhouden. Het is te makkelijk om het kwade buiten ons te plaatsen. Een tweede blik levert vaak een ander inzicht op: dat we minder geciviliseerd zijn dan we ons voordoen. Ik zeg niet dat we allemaal een beul in Auschwitz zouden kunnen zijn. Wel dat we vaak veel slechtere mensen zijn dan we zelf denken of willen toegeven."

Een longread over het thema, samengesteld door de productie van *De welwillenden*, vindt u op testofcivilisation.eu

'Kijk naar de manier waarop we momenteel bootvluchtelingen behandelen'

REGISSEUR
GUY CASSIERS